

Een soezenmand van Jan Willem Pas

In 1989 kocht een van de twee “voorouders” van de stichting, de Vrienden van het Nijmeegs Museum ‘Commanderie van Sint-Jan’ van een verzamelaar te Veenendaal een grote, 32 cm lange en 27 cm hoge soezenmand. Daarmee werd een derde exemplaar van dit type tafelgerei bekend van de hand van de Nijmeegse zilversmid Jan Willem Pas (1765-1839). Al in 1955 was een dergelijke mand het pronkstuk van de Nijmeegse afdeling op de expositie Gelders Zilver in het Arnhemse Gemeentemuseum. Deze mand, uit een Bossche collectie, was bij de tentoonstelling Nijmeegs Zilver in de Commanderie in 1983 al niet meer vindbaar doch gelukkigerwijze bleek een verzamelaar in onze stad een vrijwel identiek exemplaar te bezitten dat toen kon worden geëxposeerd. De vreugde over de verwerving van een eigen exemplaar voor ons museum werd aanleiding tot een discussie over de vorming van een bescheiden aankoopbeleid van de Vrienden ter ondersteuning van de museumcollectie die uitmondde in de keuze voor Nijmeegs zilver.

De drie manden zijn langwerpige ovaal en hebben de vorm van een schuitvormige bak met een scharnierend hengsel op een elliptische voet met een hoge rand. De decoratie bestaat uit uitgezaagde ornamenten en bloem- en bladmotieven, met fijn graveerwerk versierd. Op de bak vormt deze versiering een brede strook langs de bovenrand; van de voet is de standring uitgezaagd en van het hengsel het bovengedeelte.

De drie zijn op overeenkomstige wijze gemerkt met de initialen van de maker, IWP, de stedelijke adelaar zonder keizerskroon (die de Fransen in 1794 hebben afgeschaft), de stadsletter N, nog wél met kroon, en het keurmeesters(jaar-)teken D. Het is verleidelijk daaruit af te leiden dat de drie manden gelijktijdig gemaakt zijn doch daarvoor vormt de ‘jaar’letter geen argument. Tot 1794 merkte men het stedelijk zilver (twee)jaarlijks met de opeenvolgende letters van het alfabet, ter controle op het zilveragehalte. Toen men na de verovering door de Fransen al dergelijke regelingen opschortte, hield Nijmegen – omdat er toch enige regel moest zijn – de letter D van 1794 aan en gebruikte deze tot koning Lodewijk Napoleon in 1807 een nieuw, landelijk keurmerk invoerde. De datering van de manden ligt dus tussen 1794 en 1807.

De perfect uitgevoerde mand straalt een vanzelfsprekende luchtigheid uit – in overeenstemming met het gebak dat zij moet opdienen – en past volkomen binnen de licht-classicistische vormen van de Nederlandse Lodewijk XVI-stijl. Pas’ latere werk is even klassiek doch wat zwaarder en zou eerder tot de empire-stijl gerekend kunnen worden. Evenals al zijn werk zijn de manden gemaakt in zijn atelier-winkel, het huis “in den Bril” aan de zuidzijde van de Grote Markt. Zijn welgestelde ouders hadden dit pand in 1789 van de zilversmid Abraham te West gekocht en schonken het een jaar daarna aan hun zoon die zijn leertijd als goudsmid in Den Haag had afgesloten en aldaar kort voor de terugkeer naar zijn vaderstad getrouwd was. Gezien de belangrijke opdrachten die hij in Nijmegen kreeg (o.a voor de stad en de Stevenskerk) moet hij wel als de voornaamste van de zilversmeden gegolden hebben. Met werkstukken als onze soezenmanden bewijst hij niet alleen kwaliteit te kunnen leveren doch ook neus te hebben voor nieuwe vormen zoals deze, die samen met de (hengsel- en voet-loze) broodmanden in zijn tijd in de mode kwamen. In tegenstelling tot de immense

populariteit van de zilveren broodschalen tot in onze tijd toe zijn de soezenmanden slechts een kortstondig modeverschijnsel gebleven.